

УДК 32.001 (470+571)

Скребець О.В.,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ВЕРСІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ ІДЕЇ КІНЦЯ ХХ—початку ХХІ ст.

Аналізуються передумови формування новітніх версій російської імперської ідеї, запропоновані в їхніх рамках політичні рішення вітальніх проблем, що стоять перед російською державою та іншими країнами пострадянського простору, а також основні напрями критики цих версій.

Ключові слова: імперія, російська імперська ідея, імперський дискурс.

Російські геополітики на початку ХХІ ст. констатували неспростовність присутності імперських ознак в соціально-політичній системі та зовнішньополітичній діяльності Російської Федерації. Тенденції, що свідчать про збільшення неотрадиціоналістських проявів в заявах представників російської влади та в масовій суспільній свідомості, викликають широкі наукові дискусії. Російські ідеологи імперської парадигми інсценують подальший політичний розвиток на пострадянському просторі, який характеризується принциповою єдністю — імперською, декларуючи його об'єднання під контролем Росії в імперію як єдиний спосіб освоєння. Практично кожний з російських «імперців» прагне представити авторську формулу оптимальної геополітичної співтворчості й імперської реконструкції. Відзначаючи, що світова економічна та системна криза, що трактується як криза однополярної світосистеми, що формується, надає унікальний шанс і робить як ніколи затребуваними альтернативні проекти регіональної інтеграції з провідною роллю нових геополітичних центрів сили, російські імперіологи констатують необхідність розробки інтеграційного проекту, що передбачає нове переведення пострадянського простору в імперську модальність зв'язності, який буде достатньо привабливим для його ініціації Росією та максимально невразливим для дій зовнішніх чинників. Новітні версії російської імперської ідеї припускають системне підвищення ролі Росії в глобальній політиці та покликані забезпечити функціонування її економічної моделі в жорсткій конкурентній боротьбі. Вони формуються в різні образи: «постспоживацької цивілізації» В. Баріса, «північної наддержави» Ю. Крупнова, «російського світу» О. Неклеси, «Великої Російської Імперії» М. Лисенка тощо.

Дослідниками російсько-українських відносин і сучасних напрямів російської політичної думки в Україні є С. Василенко, В. Гончаренко, М. Гончар, О. Дергачов, В. Кириченко, В. Кремень, Ф. Рудич, М. Шульга та ін. Актуальність даної статті обумовлена недостатнім дослідженням у вітчизняній політичній науці феномена російської імперської ідеї. Метою статті є аналіз особливостей основних версій сучасної російської імперської ідеї.

Російські фахівці в галузі імперіології передумовами формування російської імперської ідеї в її новітніх версіях вважають необхідність знаходження єдино можливої альтернативи геополітичному хаосу, що наступає; руху Росії у напрямі «третього світу» та до статусу «країни-ізгоя»; проявам ідентифікаційної катастрофи та наслідкам катастроф екологічних, що загрожують її існуванню внаслідок безвідповідальної споживацької моралі. Російські геополітики доводять, що ХХІ століття обрало інтегрії як одну з основних форм облаштування світу (констатується, що різні інтеграційні комплекси в сучасній світосистемі перебувають в різній мірі збирання, демонструючи різноманіття архітектурних рішень, і зараз в «напіврозібраному» стані, перебувають лише деякі потенційні або колишні інтегрії, перш за все, Пострадянський світ) [1, с. 31–32]. Ідеологи новітніх версій російської імперської ідеї наводять докази (як, наприклад, В. Мартъянов), підтверджуючи, що в сучасності постійне дроблення націй і мультиплікація суперечностей різними активними меншинами завдають невимірно більше втрат, ніж вигод, і обґрунтують необхідність пошуку нових політичних форм, що дозволяють об'єднувати політичний простір на основі більш універсальних норм і інститутів [2, с. 51; 64].

Сучасна російська імперська ідея ґрунтується на двох основних підходах: з'ясуванні місця Росії в геополітичному просторі й обґрунтуванні її особливої, цивілізаційної ідентичності, а також своєрідному символічному обміні між ними. Російські «імперці» засновують проекти на переважанні комунальних чинників над діловими в традиційних суспільствах. Новітні версії російської імперської ідеї розробляються з урахуванням самобутніх традицій консервативної думки, її історіософських і геополітичних концепцій, імперебудівних умонастроїв, які впродовж сторіч були рушійною силою політики Росії (що, втім, дозволяє критикам сучасних версій імперської ідеї говорити про їх недостатню теоретичну самостійність). Загальною рисою сучасних досліджень ідеологів імперської парадигми в Росії є використання теорій та концепцій російських філософів XIX–початку XX ст., присвячених російській і імперській ідеям.

Прихильники імперського варіанта розвитку Росії та пострадянського простору під її егідою використовують інтелектуальні традиції протидії культурної уніфікації людства, заперчують европоцентризм і доводять перспективність самобутнього російського історичного шляху. Росія, як і раніше, оголошується гарантом усelenського миру та рівноваги, на доказ чого наводяться елементи класичних релігійно-національних російських доктрин, аксіом класиків геополітики та західної теорії історії, елементи публіцистичного дискурсу, що включають критику теорій модернізації та неоліберальної глобалізації. Одні автори, апелюючи до спадщини російських консервативних філософів XIX ст. і підкреслюючи значущість культурно-цивілізаційних особливостей Росії, реальну російську геополітичну перспективу пов'язують з євразійською місією Росії та цивілізаційною ідентичністю, що відображає реконструкцію православно-візантійського коду (як, наприклад, В. Баріс або В. Карпець, який стверджує, що формула «Європа від Атлантики до Уралу» для Росії неприйнятна, у відмінності від формули «від Атлантики до Тихого океану», та що імперія може виступати на світовій сцені як політико-історичне продовження одночасно візантійсько-російського (від святого Костянтина до Сталіна) й європейського (від Меровінгів до Гогенштауфенів) імперебудівництва) [3, с. 360; 4]. Інші, як О. Неклеса, доходять висновку, що ідеальна модель земної влади в новому, багатоманітному світі є квітучою складністю (вважаючи імперією симфонію культурно-історичних організмів і народів, динамічне поєднання різнопідвидів, суперечливих, елементів практики, що примножуються, синергію діяльних членів суспільства та пасіонарного політичного класу) [1, с. 39]. Створюючи свою теорію «північної наддержави» Ю. Крупнов, наприклад, використовує елементи теорії етногенезу Л. Гумільова та роботи історика В. Ключевського [5, с. 313]. До представників російського неослов'янофільства можна віднести М. Лисенка, який ефективність процесу реінтеграції слов'янських держав пов'язує з динамізмом російського національного інтелекту й отриманням Росією статусу захисниці національних культур від технотронної, споживацької звиродніlostі; до прихильників однієї з сучасних версій російської імперської ідеї в її варіанті панславізму — А. Усова та ін. [6, с. 3; 7].

У той же час новітні версії імперської ідеї відрізняються від ідей XIX-початку ХХ ст. помітно меншою орієнтацією на православ'я як релігійно-етичну основу імперської інтеграції (хоча в тій чи іншій мірі згадується особлива месіанська роль Росії та передбачається використання релігійних ідей для досягнення політичних цілей) і

виглядають цілком прагматичними. Представники практично всіх напрямів російської політичної думки продовжують стверджувати, що Росія залишається унікальною цивілізацією, вимушену підтримувати великороджену потужність для протистояння із Західним світом, який домагається світового панування при одночасному твердженні (як і півтора століття назад), що останній перебуває в стані занепаду. Імперські концепції–різновиди «теософських» доктрин, як правило, ґрунтуються на тих або інших етнонаціональних міфах, за допомогою яких шикується державно-імперська дискурсивна практика, базуються на хрестоматійному уявленні про російську історію й є елементом консервативних політичних теорій, сучасні прихильники яких опираються ослабленню ролі російської держави як усередині країни, так і на міжнародній арені. Представники антизахідницького напряму стверджують необхідність протистояння західній загрозі за допомогою військового блокобудівництва, перш за все, з новими незалежними державами, а також великими азіатськими країнами, Китаєм, Індією, Японією (сучасні версії, таким чином, передбачають різні проекти майбутніх стратегічних альянсів Росії із значним колом держав, які в перспективі можуть скласти антизахідну міжконтинентальну коаліцію). Можна відзначити певні імпульси реформістів практично в кожній версії новітньої російської імперської ідеї, якими їхні автори компенсують дефіцит визначеності, обґрунтованості та сенсу, характерних російському єдиному простору та периферійності культурно-політичного самовизначення Росії. Російські дослідники доходять висновку, що в кінці першої декади ХХІ ст. при аналізі політичної історії та сучасного становища Росії, а також при виборі варіантів політичної стратегії її майбутнього розвитку необхідно не обмежуватися яким-небудь одним або декількома геополітичними або іншими стереотипами, а повною мірою враховувати все різноманіття та всю багатозначність геоекономічного та геополітичного положення Росії, що включає такі позиції:

- Росія як одна з великих континентальних держав Євразії в ряду Франція – Німеччина – Росія – Китай;
- Росія, що була наддержавою та недавнім протицентром щодо центра-лідера США;
- Росія як особлива цивілізація й особливий світ-економіка;
- Росія як периферія, форпост європейського світу-економіки;
- Росія як частина «великої Європи» й європейської культури;
- Росія як важлива складова балансу сил в Азії (Китай – Індія – Пакистан, Північна Корея – Південна Корея, арабські Держави – Ізраїль тощо) [8, с. 26].

Ще одним елементом, що об'єднує сучасні версії новітньої російської імперської ідеї, є уявлення про Росію як в усіх відношеннях наймогутнішу державу пострадянського регіонального об'єднання. Всі версії новітньої імперської ідеї припускають домінування Росії на пострадянському просторі при одночасній констатації, що цей простір стає ареною впливу США, ЄС і ряду регіональних держав (які не припускають гідного місця новим незалежним державам в системі глобального світоустрою, що формується). На відміну від ЄС, як вважає один з ідеологів імперії, СНД нагадує колесо, віссю якого є Росія, а спицями — всі інші члени Співдружності. Роль Росії в СНД визнається ледве не всіма його суб'єктами, але вона ще коливається від неоімперської, гегемоністської до лідерської функціональної місії. Така переорієнтація залежить від взаємодії Росії з своїми партнерами в СНД у напрямі будівництва конфедерації незалежних держав [9, с. 55].

Чинниками, які мають забезпечити ефективну інтеграцію пострадянських просторів, згідно із змістом робіт сучасних прихильників імперебудівництва мають стати реалізація економічного потенціалу, збереження та розвиток існуючого рівня військової потужності в нових незалежних державах. Основою формування майбутнього союзу та природного «збирання земель» називається спільність територій, особливості регіонального життя, певна система цінностей, а також етнічна близькість, цивілізаційні традиції, геополітичний континенталізм (які, як відмічає В. Баріс, не діють автоматично) [3, с. 357]. Деякі з прихильників імперського шляху розвитку пострадянського простору обґруntовують цими чинниками концепції, що передбачають ізоляціонізм і автаркію майбутнього імперського утворення.

Можна відзначити, що автори більшості сучасних версій російської імперської ідеї формують їх з урахуванням процесу трансформації традиційного світогляду, що відбувся, у бік демократизації при констатації необхідності перегляду архаїчних геополітичних концепцій. У новітніх варіантах імперської ідеї передбачається, що подальша демократизація та прискорення економічного розвитку найбільшою мірою створюють сприятливі умови для асиміляції сусідніх народів (положення відповідних проектів коректуються та частково пом'якшуються ідеями реінтеграції, що конкурують між собою). Автори практично кожної з версій доходять висновку про пряму залежність ефективної зовнішньої політики сучасної Росії від виробництва досить гнучких геополітичних позицій. Засобами нового «збирання імперії», наприклад, називаються:

— виховання етноеліти, яка буде здатна «закрутити простір в доцентрову воронку, зібрати націю та створити Духовну Імперію» (як у В. Баріса, С. Алексєєва) [3; 10, с. 183];

— використання російською елітою великого інструментарію: геополітичного, геоекономічного, геокультурного з асиметричним підходом до проблеми (як пропонує О. Неклеса). Те ж відноситься до варіабельності конфігурацій і багатовимірності архітектурних рішень, що мають декілька реєстрів: від суто мовного прочитання до стратегії складної взаємодії історично пов'язаних з Росією країн, інших довколишніх держав і територій, а також діаспори [1, с. 8];

— використання концептів «пострадянського», «посткомуністичного» простору: конструкцій СНД, проектів союзної державності Росії з Білоруссю й інших російських спроб інтеграції [1, с. 9];

— досягнення інтелектуальної переваги над світом потужністю та динамізмом національного інтелекту, отриманням месіанського статусу єдиного в світі захисника національних культур від космополітичної «американоїдної» експансії, технотронного геноциду та споживацької звиродніlostі при визнанні, що для Росії бути імперським гегемоном завжди було не просто, а володіти smart power, бути функціональним лідером інтеграції нового типу в багатовимірному пострадянському світі — завдання на порядок складніше (М. Лисенко й ін.) [6, с. 3; 9, с. 56];

— формування імперії мирним шляхом, на основі федераційних і конфедераційних об'єднань; м'якими правилами об'єднання гетерогенних культур, народів і просторів [4; 2, с. 58]. Сенсостворюючим ядром відновлення імперської єдності, відповідно, має стати інтеграція як спосіб становлення та вільного розвитку надрегіонального альянсу нових незалежних держав, що історично склався, з метою формування та динамічного відтворення високої якості життя та досягнення глобальної конкурентоспроможності на основі синтезу загальноцивілізаційних досягнень і унікальних культурних цінностей [9, с. 51]. Відновлення єдності країн СНД передбачається як перший етап імперебудівництва, який стане підсумком безпрецедентного пошуку інтеграційної ідеології, яка ґрунтуються на історичному досвіді та національних цінностях і буде здатна об'єднати пострадянський простір на основі загальних духовно-етичних пріоритетів, що розділяються більшістю населення нових незалежних держав.

Це одним характерним елементом новітніх версій російської імперської ідеї є ствердження їхніх ідеологів, що конструктивна

геополітична місія Росії на пострадянському просторі почала поступово здійснюватися, поширюючи російський вплив, перш за все, за допомогою економічних методів взаємодії [3, с. 154]. З одного боку, російські імперіологи стверджують, що для Росії імперська модель державної єдності можлива лише в майбутньому за умови, що вона зможе стати дійсно політично сильною державою, здатною ініціювати нове глобальне перевлаштування світу; з іншого — констатується специфічна постімперська ситуація, за якої після обвалення самої імперії імперські практики та концепти були успадковані новими незалежними державами, а ідеї неоімперства уявляються єдино можливою новою ідеологічною підставою для масової мобілізації та, виникаючи в системі центральної влади Росії, вони одержують підтримку в неоімперських концепціях, адаптованих до нової соціально-політичної реальності. Російські дослідники стверджують, що в сучасному висококонкурентному світі у Росії немає часу на очікування природних процесів, коли її внутрішній устрій набуде імперського вигляду і якість, при констатації, що «шанси на успіх Росії на шляху будівництва неоімперії у філософсько-історичному сенсі є, але в практичному плані шанси ці не піддаються операційній оцінці» [11, с. 134–136].

Значна кількість різних чинників, що не піддаються точній кількісній оцінці та аналізу, дозволяють достатньо вільно російським «імперцам» оперувати ними то в одну, то в іншу сторону, та в умовах становлення російської державної ідеології переорієнтовувати їх на підтримку атрибутив нової державності. Розбіжності у прихильників імперської парадигми викликає, перш за все, модель трансконтинентальної багатонаціональної держави в її відношенні до спадщини СРСР: якщо одні стверджують, що Росія не може повернутися ні в країну під назвою Росія – СРСР, ні в легендарну Російську імперію [1, с. 37]; інші — саме СРСР називають нестійким, асиметричним політичним компромісом російського центру й етнічних околиць, який скінчився закономірним розпадом (перш за все, в націонал-патріотичному середовищі присутнє переконання про неможливість і згубність відновлення Радянського Союзу для російської цивілізації) [2]; а треті — пропонують відтворювати імперію-спадкоємцю Радянського Союзу (без єдиної справжньої, а не надуманої, збитковості останнього — внутрішнього поневолення антисакральної й антигеополітичної «класово-формаційної» ідеології марксизму) [4]. Крім того, якщо в одних версіях передбачається збереження та розширення імперії на принципах, що відповідають інтересам російського націоналізму, в інших — передбачається обхват

імперією обширнішого союзу слов'янських і інших народів, який має бути здійснений засобами традиційної русифікації та зверненням до православ'я (ця відмінність, наприклад, розділяє лівих консерваторів, які є прихильниками євразійства, і правих, які розділяють позиції російських націоналістів). Різночтитання, відповідно, викликає визначення оптимальних кордонів Російської держави (у її етноландшафтних кордонах або таких, що включають територію країн СНД). Загальна структура вказаних уявлень про російський простір і його імперське самовизначення дозволяє писати критикам сучасних російських «імперців» про маргіналізацію імперських концепцій, їх периферійні характеристики та відверту містифікацію їхнього змісту.

Автори новітніх версій російської імперської ідеї імперію вважають імперативом геополітичного суверенітету Росії та сходяться у тому, що ця концепція в її різних моделях потребує осмислення, проблематизації, розвитку, що залежатиме від вибраної позиції, інтелектуальної, політичної майстерності, методів просування відповідних ідеалів в суспільстві та навколоишньому світі [1, с. 5]. Одночасно російські «імперці» застерігають про небезпеки, які підстерігають Росію у разі ініціації реінтеграційних процесів — зміна соціосемантики, деконструкція колишньої смислової тканини загрожує серйозними ризиками, а у разі прискорення процесу — деструкцією та розпадом історичного спітвовариства (як відзначає О. Неклеса) [1, с. 7]. За твердженням М. Асонова, без активного розвитку зворотного зв'язку між політичною системою та соціокультурним середовищем, розширення принципів «соціального діалогу» між владою й опозицією, церквою та державою, Росія, ставши «клаптевою імперією», може пережити новий розпад [12, с. 11].

Таким чином, сучасна російська імперська ідея — продукт інтелектуальної діяльності, спрямованої на відтворення Росії як великої держави, відновлення її значення в світовій політичній системі. Новітні версії російської імперської ідеї становлять комплекс світоглядних, політичних, економічних настанов, що припускають майбутню успішну консолідацію пострадянського простору та його стійкий соціально-економічний і духовно-культурний розвиток. Однією з головних цілей представлених версій є зміна антигуманної, антисоціальної характеристики пострадянського простору та знаходження ефективного шляху рішення найважливіших соціально-політичних проблем, що стоять перед російською державною владою.

Прихильники імперського шляху розвитку Росії визнають необхідність не тільки подальшої розробки імперських концепцій кінця XIX – початку ХХ ст. відповідно до нових умов, але і

формулювання нових імперських теорій у вигляді світоглядних концепцій. Їх якісний зміст більшою мірою тяжіє до політичного ідеалізму з рисами утопізму. Комплекс імперських концепцій багатонаціональної моделі устрою державного утворення на пострадянському просторі, що динамічно розвивається, орієнтований як на російські традиції, так і на міжнародний досвід; одночасно російські дослідники залишаються вірними ідеї про багатовікову імперську стратегію Росії як «збирачки земель» з зумовленою законами геополітики місією та перманентним менталітетом підданства в свідомості мас (які не вимагають додаткового аргументування). Сучасний імперський дискурс відображає стан нового напряму вивчення історичного досвіду Російської імперії та СРСР, що формується в Росії, а також пострадянської ситуації як імперської (певною мірою аналогічної інтелектуальним диспутам середини XIX ст. між слов'янофілами та західниками). У посткомуністичний період в Росії були утворені декілька шкіл зовнішньополітичного мислення, які умовно можна розділити на представників неоліберальної, соціал-демократичної, консервативної, неокомуністичної ідеологій, в кожній з котрих розробляється власний імперський проект (або проекти). Так, в рамках ліберального прозахідного курсу були розроблені проекти інтеграції в імперію Заходу; соціал-демократи закріпили у власній ідеології ідею самобутності російського шляху політичного розвитку; прихильники неокомуністичного руху виступають за відновлення статусу великої держави тощо. Кожна з новітніх версій російської імперської ідеї має слабкі сторони та небезпідставно піддається критиці, проте в сумі вони всі становлять контекст, в якому формується сучасна російська імперська ідея.

Сучасний етап, який можна охарактеризувати як етап артикуляції новітніх версій російської імперської ідеї та переходу до етапу інтеграції колективних очікувань, має дозволити визначити коридор перспективних напрямів імперського розвитку. Для модернізації пострадянського простору надзвичайно важливими визнаються не тільки теоретичні погляди, але й серйозні практичні наслідки, що настануть з вибору Росією імперської ідеї як філософської основи довгострокової зовнішньополітичної стратегії. Найуспішнішими, як показує політична практика, є ідеї, близькі політичному центризму та конвергенції різних ідеологій, і можна припустити, що стратегічні проекти, орієнтовані на інтеграцію пострадянських просторів, відповідатимуть моделі суспільного вибору, при якому в процесі формування міжнародних угод опоненти вимушенні рухатися у напрямі

до уявного «центру» [13, с. 71]. Відповідно із змісту цих проектів будуть виключені елементи радикальних або занадто заїдеологізованих політичних концепцій, що об'єктивно ігнорують центристську стратегію. Проте, пояснюючи ігнорування найрадикальніших, націоналістичних проектів, необхідно враховувати, що правила ухвалення важливих міжнародних рішень не завжди забезпечують збіг цих інтересів в уявному «центрі» (як і у власне державній політиці, коли політичні діячі, які формулюють свої політичні позиції, беруть участь в переговорах для того, щоб одержати перевагу). Міждержавні проекти, відповідно, відповідатимуть вимогам колективного ухвалення рішень зацікавленими індивідами та найвпливовішими політичними групами, які прагнуть одержати особисту вигоду як в політичній, так і в економічній сферах [13, с. 70]. Підтвердженням цієї тези може бути спостереження, згідно із якими імперська ідея актуальна не тільки у ідеологів неоконсервативної та неоєвразійської ідейних орієнтацій, але тепер і у політиків і політологів, які посідають поміrnіші, навіть центристські позиції.

Література

1. Неклесса А. И. «Русский мир. Цивилизация многих народов» / А. И. Неклесса. — М. : Комиссия по социокультурным проблемам глобализации, 2010. — 39 с.
2. Мартынов В. С. Космополитическая империя / В. С. Мартынов // Свободная мысль. — 2009. — № 7. — С. 51-66.
3. Барис В.В. Геополитические контуры России : [Монография] / В. В. Барис. — М. : ОАО «ЭКОС», 2002. — 392 с.
4. Карпец В. Империя неизбежна [Электронный ресурс] / В. Карпец // «Правая Ру». — 2005. — 01.07. — Режим доступу : http://www.intelros.org/book/russia_book_karpes1.html.
5. Крупнов Ю. В. Россия между Западом и Востоком. Курс Норд-Ост / Ю. В. Крупнов. — СПб. : Издательский Дом «Нева», 2004. — 384 с.
6. Лысенко Н. Н. Наша цель — Великая Империя! / Н. Н. Лысенко // Голос России — 1992. — № 4 (9). — С. 3.
7. Усов А. На пути к славянскому триединству / А. Усов // Свободная мысль. — 1999. — № 10. — С. 68-77.
8. Лапкин В. В. Россия в Евразийском геоэкономическом и геополитическом пространстве / В. В. Лапкин, В. И. Пантин // Цивилизации. — 2004. — № 6. — С. 7-31.
9. Левяш И. Я. Есть ли у России союзники? / И. Я. Левяш // Свободная мысль. — 2010. — № 3. — С. 45-58.
10. Алексеев С. Т. Россия: мы и мир / С. Т. Алексеев. — М. : АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2008. — 252 с.
11. Косолапов Н. А. О месте геополитики в эпоху глобализации / Н. А. Косолапов // Восток. — 2003. — № 4. — С. 128-151.

12. Асонов Н. В. Политические доктрины российского самодержавия: генезис, эволюция и современный дискурс : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. полит. наук : спец. 23.00.01 «Теория политики, история и методология политической науки» / Н. В. Асонов. — М., 2009. — 59 с.
13. Романов В. Є. Вступ до аналізу державної політики : [навч. посіб.] / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. — К. : «Основи», 2001. — 238 с.

Анализируются предпосылки формирования новейших версий российской имперской идеи, предлагаемые в их рамках политические решения витальных проблем, стоящих перед российской державой и иными государствами постсоветского пространства, а также основные направления критики этих версий.

Ключевые слова: империя, российская имперская идея, имперский дискурс.

The article describes of the preconditions of forming of the newest versions of the Russian imperial idea, offered in their scopes political decisions of vital problems of Russia and other post-Soviet territory countries, as well as basic position of criticism of these versions.

Keywords: empire, Russian imperial idea, imperial discourse.

Скребець Олена Володимирівна — докторант кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Сергієнко Ю. Г.